

Skolverket
registrator@skolverket.se

Yttrande över Skolverkets förslag till föreskrifter om hantering och genomförande av digitala nationella prov

(Skolverkets dnr 2023:885)

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, lämnar i detta yttrande synpunkter avseende Skolverkets förslag till föreskrifter om hantering och genomförande av digitala nationella prov. Däremot har SPSM har inga synpunkter avseende förslag om ändring i Skolverkets nuvarande föreskrifter (SKOLFS 2013:19) om hantering och genomförande av nationella prov.

SPSM ser behov av att ytterligare belysa vissa frågor som inte i tillräcklig grad framkommer i konsekvensbeskrivningen. Det är viktiga frågor som behöver lösas för att elever med funktionsnedsättning ska ges likvärdiga förutsättningar att visa sina kunskaper vid genomförandet av de digitala nationella proven.

Elever med funktionsnedsättning är en stor och heterogen grupp som omfattar elever med exempelvis olika former av fysiska, psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar. Vissa elever med funktionsnedsättning kan få förbättrade förutsättningar genom digitala nationella prov. Samtidigt är SPSM:s uppfattning att de digitala nationella proven, såsom de är utformade, i för stor utsträckning begränsar möjligheterna för elever med funktionsnedsättning att visa sina kunskaper. Detta beror på att den upphandlade provplattformen inte kommer att fungera för samtliga elever med funktionsnedsättning.

Därutöver vill SPSM också i detta sammanhang lyfta att det idag saknas nationella prov i engelska och svenska som utgår från specialskolans kursplaner i engelska för döva och hörselskadade och i svenska för döva och hörselskadade. Det finns även behov av nationella prov i svenskt teckenspråk, eftersom proven för närvarande inte är tillgängliga för elever i den här målgruppen.

Anpassningar av prov och provsituationen för elever med funktionsnedsättning

Elever har rätt till likvärdiga förutsättningar att både *genomföra* de nationella proven, att få *visa sina kunskaper* vid genomförandet och att få likvärdiga och rättvisa *bedömningar* av sina provresultat. SPSM menar att ju bättre tillgänglighet som är inbyggd i provplattformen, desto mer främjas likvärdiga förutsättningar för eleverna. För att eleverna ska kunna visa sina kunskaper behöver det också finnas goda förutsättningar för ett likvärdigt provgenomförande. Det kan exempelvis handla om tillgängliga lokaler, provledare, tillgång till den utrustning som behövs, men också att inför provsituationen testa hur eleven kan genomföra provet och/eller att få öva i provverktyget med de anpassningar som eleven behöver för att kunna visa sina kunskaper.

Det finns en otydlighet i hur likvärdiga förutsättningar ska säkerställas för elever med funktionsnedsättning. Ett stort ansvar läggs på rektor att säkerställa att elever i behov av anpassningar kan genomföra provet. SPSM erfar att skolor idag hanterar anpassningar av nationella prov på olika sätt, och att skolor i för stor utsträckning undantar elever med funktionsnedsättning från att genomföra proven. Detta innebär att elever med funktionsnedsättning inte får likvärdiga förutsättningar att kunna delta i proven och att få visa sina kunskaper. SPSM noterar att detta problem i stor utsträckning kommer att kvarstå vid införandet av de digitala nationella proven, vilket är olyckligt.

- Elever behöver *kunna ta till sig innehållet* i provet utifrån sina förutsättningar. Om elever till exempel inte kan avkoda med ögonen behöver eleven ta till sig innehållet på det sätt som eleven är van vid, exempelvis på punktskrift eller få texten uppläst.
- Elever behöver *kunna svara* på frågor i proven utifrån sina förutsättningar. Om elever till exempel inte kan producera texten i provplattformen behöver eleven *kunna producera och bearbeta sina texter* på ett sätt som fungerar utifrån elevens förutsättningar, exempelvis med stöd av rättstavningsprogram eller verktyg för tal till text.
- Elever behöver *kunna navigera* i proven utifrån sina förutsättningar. Det kan handla om att eleven behöver *alternativa stysätt*.
- Elever med språkstörning behöver kunna ha tillgång till bildstöd och elever som är teckenspråkiga behöver ha proven *översatta till*

svenskt teckenspråk, förutom de delar som prövar läsförståelsen samt provet i engelska

- Elever har rätt till en likvärdig bedömning. Om elever inte får de anpassningar som de behöver utifrån sina förutsättningar, kommer proven inte visa elevens faktiska kunskaper. Detsamma gäller om skolor undantar vissa elever från hela eller delar av proven, eftersom de inte kan visa sina kunskaper på ett likvärdigt sätt. I dessa fall så kommer resultaten inte heller att visa elevernas faktiska kunskaper.

Om rätt förutsättningar inte finns på plats för en enskild elev, finns enligt SPSM en risk för att vissa elever kan komma att undantas från genomförandet av proven. När en rektor beslutar om att undanta en elev från att genomföra ett delprov krävs särskilda skäl. Särskilda skäl bör enligt SPSM handla om att en elev inte kan genomföra provet, på grund av att funktionsnedsättningen gör det omöjligt eller för att eleven av andra skäl inte kan genomföra proven. Det är viktigt att det är tydligt vad särskilda skäl kan innebära, så att skolor hanterar bestämmelsen likvärdigt.

Nationella prov behöver motsvara specialskolans läroplan

SPSM menar att Skolverket bör tillhandahålla nationella prov som utgår från de kursplaner som eleverna följer. Specialskolans digitala nationella prov bör alltså vara utformade så att de på ett likvärdigt sätt kan genomföras av specialskolans elever. Ett exempel är de nationella proven i hörförståelse i svenska och engelska som inte följer specialskolans kursplaner. Detta medför att specialskolor för elever som är döva eller har hörselnedsättning har en elevgrupp som inte kan bli godkända på de nationella proven, då ett delmoment måste väljas bort. Eleverna har rätt att få prov som utformas på ett korrekt och tillgängligt sätt oavsett skolformens storlek.

Specialskolans elever ska enligt SPSM inte få ofullständiga betyg på de digitala nationella proven, genom bedömningen i provplattformen, när de genomför delar av proven. Eftersom anpassningar inte görs av proven utifrån specialskolans kursplaner, behöver Skolverket därför, i dialog med SPSM ta fram en modell för ett sammantaget betyg på proven som utgår från de delprov som eleverna i specialskolan genomför (vilket skiljer sig åt mellan de olika inriktningarna på skolorna).

Uppföljning

Det är enligt SPSM viktigt att Skolverket under införandet av digitala nationella prov följer upp hur genomförandet fungerar för elever med olika funktionsnedsättningar för att snabbt kunna fånga upp behov av förbättrade funktioner i provplattformen. SPSM menar också att det finns behov av att kunna lämna synpunkter på funktionaliteten i plattformen som ett led i arbetet med att öka tillgängligheten och användbarheten för elever med funktionsnedsättning.

Behov framåt

SPSM har i en tidigare skrivelse till utbildningsdepartementet¹ lyft risken för att vissa elevgrupper, däribland specialskolans elever och elever med svår synnedsättning eller blindhet, diskrimineras om de inte får likvärdiga förutsättningar jämfört med andra elever att genomföra nationella prov. I samma skrivelse har SPSM även lyft en rad olika förslag som kan bidra till att driva på utvecklingen av bättre tillgänglighet och användbarhet i de digitala nationella proven.

SPSM ser ett behov av ökad samverkan med Skolverket kring utvecklingen av tillgängligheten i digitala nationella proven och när det gäller stödet till skolhuvudmännen. Skolor vänder sig ofta till SPSM med frågor om anpassningar av nationella prov för elever med funktionsnedsättning och kommer inom kort att behöva mycket stöd vid införandet av digitala nationella prov, särskilt gällande anpassningar för elever med funktionsnedsättning. För att underlätta för skolor och skolhuvudmän behöver myndigheterna kommunicera gemensamt i så hög grad som möjligt.

SPSM anser även att det finns behov av ett samarbete mellan Skolverket, SPSM och de lärosäten som utformar nationella prov för att säkerställa att proven utformas så att alla elever, oavsett funktionsnedsättning, ska kunna visa sina kunskaper utifrån sina förutsättningar och den utbildning och undervisning som de har rätt till.

¹ Skrivelse till Utbildningsdepartementet, *Regeringsuppdrag om digitalisering av nationella prov* 2022-03-01, dnr 1 STY-2022/228

Synpunkter på förslaget till nya föreskrifter

3§

Alla elever kan inte använda ett traditionellt tangentbord. SPSM menar att det behöver tydliggöras att ett tangentbord kan behöva ersättas av andra verktyg eller hjälpmedel, som eleven har behov av. SPSM föreslår därför följande tillägg (kursiverat):

Tangentbord; ett fysiskt tangentbord eller motsvarande verktyg eller hjälpmedel för inmatning.

SPSM föreslår också följande tillägg (se motivering under 4 §):

- Pekdon; mus, touchscreen eller annat styrsätt.

4 §

SPSM menar att det bör tydliggöras att en elev behöver ha tillgång till ett pekdon, så att eleven kan navigera på skärmen med ett styrsätt som eleven använder i undervisningen. Styrsätt kan vara en mus, touchskärm eller annat pekdon. (se förslag på definition ovan under 3 §) SPSM föreslår därför följande tillägg:

2. att varje elev vid genomförandet av provet har tillgång till tangentbord och hörlurar *samt ett pekdon.*

6§

I förslagets första stycket anges att ” Inför genomförandet av ett prov ska rektorn säkerställa att sådan utrustning finns tillgänglig för eleven så att provet kan genomföras på ett likvärdigt, tillförlitligt och ändamålsenligt sätt.” SPSM menar att detta är centralt och välformulerat. SPSM menar att detta behöver innefatta att säkerställa att utrustning finns tillgänglig även för elever med behov av anpassningar i provsituationen, för att provet ska kunna genomföras på ett likvärdigt sätt för elever med funktionsnedsättning.

Skolverket skriver i konsekvensutredningen (s. 22) att ”Det kan också handla om att eleverna i förväg har fått tid för att bekanta sig med utrustningen.” SPSM vill betona att elevers möjlighet att förberedas på själva provsituationen, och att kunna öva med sina anpassningar i provplattformen, är särskilt viktigt för elever med funktionsnedsättning. Detta för att säkerställa att utrustningen och övriga förutsättningar kommer att fungera väl vid genomförandet, och därmed att eleverna ges likvärdiga

förutsättningar för att genomföra provet. Som Skolverket anger: ”om en elev inte har kommit i kontakt med den typ av utrustning som ska användas vid provet kan det medföra att resultatet blir mindre tillförlitligt, eftersom tekniska svårigheter kan ta fokus från provets uppgifter.” Detta behöver enligt SPSM tydligt framgå i anvisningarna om förberedelser till rektorn.

Utöver utrustning behöver förberedelserna även omfatta att se till att rätt förutsättningar finns på plats, såsom lokaler, personal och organisation inför genomförandet. Även här behöver rektorn beakta att elever med funktionsnedsättning kan ha särskilda behov av stöd och anpassningar. SPSM menar att även detta ansvar för förberedelser av förutsättningar, både organisatoriskt och utifrån enskilda elevers behov, med fördel skulle kunna uttryckas i 6 § i föreskriften. Åtminstone bör det tydligt anges i anvisningarna om förberedelser till rektorn.

SPSM föreslår också följande tillägg i andra stycket av den föreslagna paragraf 6 § (kursiverat):

”Åtkomsten till internet, funktioner, applikationer och andra tjänster ska under provtillfället vara begränsad till att endast omfatta det aktuella provet och sådant som Skolverket beslutar ska vara tillåtet för provet. Rektorn får dock besluta om att en enskild elev vid provtillfället får ges utökad åtkomst till internet, funktioner, *hårdvara*, applikationer eller andra tjänster på den dator eller digitala enhet som provet genomförs, om det finns särskilda skäl och åtkomsten sker på sådant sätt att syftet med provet inte motverkas.”

När det gäller beslut om utökad åtkomst för enskilda elever (6 § 2 st sista meningen) menar SPSM att det behövs tydlig vägledning för rektorn. SPSM erfar att skolor gör olika tolkningar om vilka anpassningar som kan genomföras för enskilda elever. Det borde enligt SPSM kunna exemplifieras när utökad åtkomst kan vara aktuell för en enskild elev, och på vilket sätt. Det är enligt SPSM också viktigt att tydliggöra att om en enskild elev får utökad åtkomst kan det innebära att ytterligare säkerhetsåtgärder behöver vidtas. Det skulle också behöva tydliggöras att anpassad datorutrustning, som behövs för att eleven ska kunna använda sin dator, som inte stör genomförandet, är godtagbara anpassningar.

9 §

SPSM menar att det finns situationer då elever med funktionsnedsättning kan behöva ytterligare elektronisk utrustning, för att kunna genomföra provet. Exempelvis anpassad datorutrustning (se dock kommentar ovan om 6 § där SPSM lyfter detta), bildstöd, diktafon eller text till tal. Det skulle även kunna handla om andra hjälpmedel för elever med funktionsnedsättning.

SPSM menar att Skolverket antingen bör förtydliga att sådana hjälpmedel är godtagbara enligt någon av övriga paragrafer, eller göra ett tillägg i 9 §, exempelvis följande tillägg (kursiverat):

Mobiltelefon eller annan elektronisk utrustning utöver det som framgår av 4 § 1 och 2 är inte tillåtna hjälpmedel vid genomförandet av provet. Rektorn får dock besluta om att en enskild elev vid provtillfället får använda annan elektronisk utrustning som eleven behöver för att kunna genomföra provet, om det finns särskilda skäl och åtkomsten sker på sådant sätt att syftet med provet inte motverkas.

§ 10

Genom begränsningen av överföring, enligt den föreslagna 10 §, menar SPSM att vissa elevgrupper med funktionsnedsättning riskerar att inte kunna genomföra de digitala nationella proven.

SPSM har ställt frågor till Skolverket om hur elever som inte fullt ut kan genomföra provet i provplattformen ska kunna svara, och hur de svaren ska tas om hand. Det gäller exempelvis elever som kan behöva svara i ett annat program, elever som är i behov av anpassningar och exempelvis använder diktafon eller tal till text.

Om provplattformen inte kommer att fungera för samtliga elever, ser SPSM det som angeläget att svaren för de elever som inte kan svara i provplattformen, kan föras över och skickas in. Därför behöver det finnas en möjlighet till överföring av svar. Det kan till exempel innebära att kunna lägga in ett svar i en wordfil och föra över den till provplattformen.

I detta ärende har Per Ekström, Berit Engberg, Frida Karlsson, Eva Klubb Degsell och Kristina Norell varit sakkunniga. Föredragande har varit Lena Hammar. I den slutliga handläggningen har även juristen Rebecka Pomerling deltagit.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Aurora Lindberg
Tf. generaldirektör